

Strips in het onderwijs en in de klas

Hilde Van den Bossche

Het lijkt erg ongepast het gebruik van strips in de klas te verdedigen. Dikwijls gehanteerde argumenten zijn: 'kinderen grijpen wel vanzelf naar strips omdat ze die gemakkelijk vinden en omdat ze geboeid zijn door de tekeningen en de kleuren'; 'een school dient toch zaken aan te reiken die kinderen niet vanzelf vinden en verwerven' en 'op school dient men in eerste instantie te leren en dat kan toch niet met strips'. Binnen de discussie over 'kennen' en 'kunnen' lijkt het al helemaal ongepast te beweren dat strips een meerwaarde kunnen hebben in de klas. Voor velen hoeven kinderen helemaal niets te *kennen* in verband met strips: wat valt daarover nu te kennen? Voor velen hoeven ze helemaal niets te *kunnen* in verband met strips: het is een apart medium met aparte regels, doelen en afspraken die niet binnen een school kunnen worden gerealiseerd...

E

n toch wordt van het onderwijs verwacht dat het

- aansluit bij de leefwereld van kinderen;
- kinderen aanspreekt in de zone van naaste ontwikkeling;
- kinderen nieuwe horizons laat ontdekken in een veilige sfeer;
- aandacht heeft voor de beeldcultuur die overal in de maatschappij aanwezig is en doelbewust wordt ingezet;
- kinderen bewust leert omgaan met de beeldcultuur in het algemeen en specifiek;
- kinderen kennis en kunde bijbrengt op een zo geïntegreerd mogelijke manier in een functionele omgeving;
- kinderen vooral veel zelf laat ontdekken in een doelgericht kader.

STRIPS IN DE KLAS? JA HOOR!

Leerkrachten moeten Nederlands in de lagere school in een breed kader geven. In bijvoorbeeld de *Krachtlijnen* van het Katholiek Onderwijs (2000) staat op p. 8: "In taalgebruik komt het er immers op aan kinderen nieuwe situaties met hun taal te leren aanpakken en beheersen". Een middel daartoe is met kinderen binnen het onderwijs op een doelbewuste, zinvolle en uitdagend-prettige manier taal te beschouwen. Taal beschouwen bestaat uit twee elementen: taalgebruik en taalsysteem.

Binnen de discussie over 'kennen' en 'kunnen' lijkt het al helemaal ongepast te beweren dat strips een meerwaarde kunnen hebben in de klas.

Bij taalgebruik leg je als leerkracht met kinderen manieren van denken, strategieën en denkstappen van taalgebruikers bloot. Bij taalsystematiek bestudeer je het regelsysteem dat kinderen reeds hebben verworven door hun taalkundige competentie en zorg je voor middelen om alles expliciet te verwoorden. Bij taalbeschouwing werk je als leerkracht zinvol met de negen vragen van het communicatieschema¹: de zender, de boodschap, de werkelijkheid van de boodschap, de ontvanger, de bedoeling, de manier waarop, de omstandigheden, de weg en de middelen, de reactie en het effect. Op die manier kan je binnen lessen zowel het taalgebruik als het taalsysteem een plek geven.

Strips hanteren een eigen taalgebruik én een eigen taalsysteem. Lezers moeten daar bewust mee leren omgaan en leren daarvan genieten. Strips behoren tot de leefwereld van kinderen en volwassenen. We leven bovendien op dit ogenblik in een maatschappij waarin beeldcultuur belangrijk is en waarbinnen zowel talige als niet-talige elementen een rol spelen. Strips balanceren tussen 'gemakkelijk' en 'uitdagend'. Ze bezorgen velen leesplezier, maar bevatten tegelijk een valkuil: beelden zijn niet zo gemakkelijk goed te lezen en leiden soms tot slechts oppervlakkige lectuur.

***Met strips
beschik je over
mogelijkheden om
bij verschillende
leergebieden
aan te sluiten en
zo geïntegreerd
te werken.***

Met strips beschik je als leerkracht over mogelijkheden om bij verschillende leergebieden aan te sluiten en zo geïntegreerd te werken: taal, beeld, wereldoriëntatie en muzische vaardigheden. Je spreekt vaardigheden in een breed kader aan en kan op verschillende niveaus werken: beschrijvend, structurerend en beoordelend. Kortom: binnen het onder-

wijs en in de klas is er een relevante en zinvolle plek voor strips.

EEN LEERLIJN BEELD- EN LITERATUUREDUCATIE EN TAALBESCHOUWING

IN DE OPLEIDING

Dit artikel² vertrekt vanuit het concrete aanbod in lessen binnen de opleiding tot bachelor lager onderwijs van KaHo Sint-Lieven, campus Waas (Sint-Niklaas), maar veel gegevens kunnen volgens mij zonder al te veel moeite elders worden overgenomen. Binnen de uren van mijn leergebied werk ik met een aanbod waarbinnen studenten zich bewust worden van een aantal zaken en probeer ik de leerlijn zo expliciet mogelijk te maken in de hoop dat studenten verder werken met en nadenken over het aanbod. In semester 1 van de opleiding werken we met studenten aan vertellen, voorlezen en 'kleine' boekpromotie. We laten hen tegelijkertijd ontdekken waar hun eigen leesvoorkeur ligt en wat ze daarmee kunnen doen. Binnen die ontdekkingstocht wijs ik hen op het werken met strips in semester 4.

'Tussendoor' ontdekken studenten via doelbewust uitgezochte strips hoe je als leraar moeilijke zaken als verwijswoorden en denkrelaties concreet door kinderen kan laten ontdekken en bespreken. Ik vraag de studenten te kijken naar de strip en de tekst. In de tekst moeten ze half intuïtief de inhoudswoorden aanduiden. Door te werken met transparant op een wit bord kunnen ze gewoon met verwijderbare stift in de tekst aanduiden wat ze willen. De overblijvende woorden benoem ik als functiewoorden en dan daag ik hen uit via pijlen en omcirkelingen duidelijk te maken waarover die gaan.

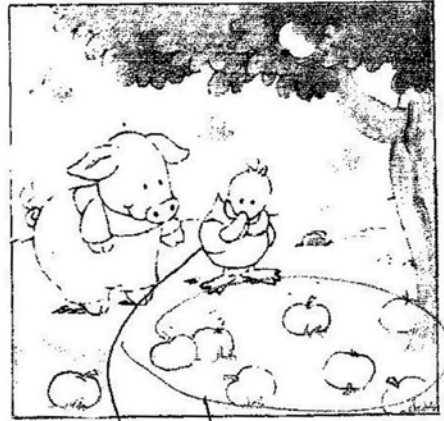
Op die manier zien studenten dat sommige van die functiewoorden verwijzen en dat de combinatie van tekening en tekst henzelf maar ook kinderen kan helpen om de cate-

gorie 'verwijswoorden' te ontdekken. Het is allemaal heel concreet in een situatie ingebed en dat is de bedoeling bij dit soort bewust maken.

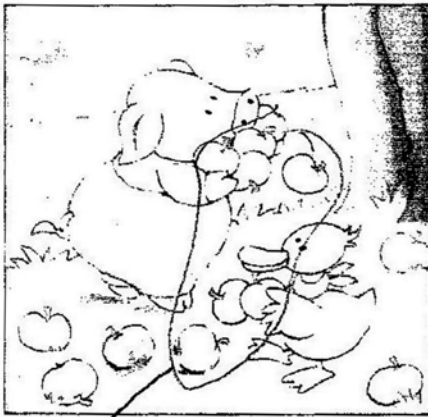
de appelen

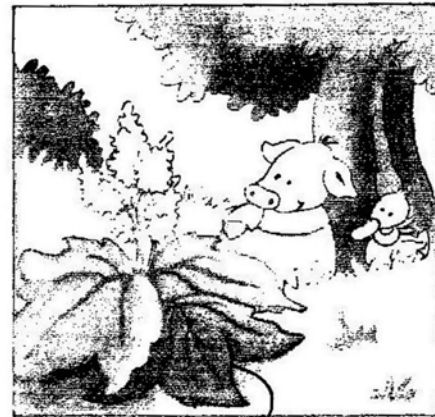
wat een fruit!

ik neem het mee, kroos.
help je mij?

dit lukt vast niet.

ik weet er wat op, kroos.

UIT: M.-J. Sacré, *Big Ben en Kroos naar zee* – Uitgeverij Averbode.

In semester 2 werken we heel expliciet aan woord- en zinsleer. Sommige bewustmakers van semester 1 komen hier terug aan de orde, maar worden nu verder inhoudelijk en vakspecifiek uitgediept. Door het bewust worden via 'echte teksten' ervaren studenten dat vele grammaticaonderwerpen echt niet zo wereldvreemd zijn als ze ze tot nu toe in het onderwijs hebben meegemaakt én ondergaan studenten het principe van 'inductie' als didactisch middel vóór we het bespreken. Ik doe gedurende de contacturen – weliswaar (lichtjes) versneld – met hen wat zij later met kinderen moeten doen.

In semester 3 (tweede jaar opleiding, eerste jaarhelft) werken we met studenten rond de didactiek van voortgezet lezen en herhalen we een aantal strategieën die ze bij (interactief) voorlezen en 'kleine' boekpromotie al hebben geoefend en toegepast: voorspellen en verwachtingen verwoorden en controleren (zowel over inhoud als over tekstsoort). Studenten zien die strategieën nu in het grotere geheel van leesstrategieën vallen.

In semester 4 (tweede jaar opleiding, tweede jaarhelft) werken we in een meer specifieke leerlijn. We beginnen met het project 'boek en film': we lezen en bespreken met studenten een boek dat ook is verfilmd vóór we – op de dag vakkenstage³ 'boek en film' – samen naar de verfilming kijken en daarmee

aan de slag gaan. Het boek bespreken we in kleine groepen met het beoordelingsrooster van Canon cultuurcel⁴: studenten hebben daarmee een hulpmiddel om grondig over een boek te spreken. Ze krijgen met de gegevens van het beoordelingsrooster woorden om over hun leesvoorkeur

te spreken en ontdekken die van anderen: de ene leest niet graag lange beschrijvingen, de andere net wel. Dit beoordelingsrooster komt ook terug binnen het werken met strips. Deze vakkenstage is het enige moment waarop we binnen de opleiding expliciet stilstaan bij de verfilming van boeken en het eigene aan beide vormen: boek en film.

Onmiddellijk na dit project werken we in een namiddag vakkenstage 'strips' verder met een aantal relevante filmische elementen. Tegelijk ontdekken studenten typische strip-elementen waarrond ze zinvol met kinderen kunnen werken. De vakkenstage is het enige moment waarop we binnen de opleiding expliciet stilstaan bij het gebruik van strips in de klas. Binnen het leergebied Nederlands – buiten deze vakkenstage – komen strips sporadisch aan bod en meestal vanuit een 'dienende' functie: voor zaken van taalbeschouwing.

De leerlijn van dit semester sluit ik af door te werken rond ontluikende en beginnende geletterdheid en de rol van prentenboeken daarin. Binnen prentenboeken komen zaken uit 'boek en film' en de vakkenstage van de strips terug: camerastandpunten, stripballons, verschillende tekeningen op één blad (al dan niet in kaders) ...

Tijdens de vakkenstage rond strips ontdekken studenten effectief en concreet welke meerwaarde strips in de klas kunnen bieden op het vlak van didactiek, welke mogelijkheden ze bieden om aan te sluiten bij de leefwereld van kinderen en hoe via strips allerlei onderdelen van de verschillende leergebieden aan bod kunnen komen. Ze ervaren tegelijk hoe ze een aantal zaken geïntegreerd kunnen aanbieden waardoor er binnen het onderwijs meer tijd vrijkomt, meer diepgang kan worden nagestreefd en 'gaten' kunnen worden opgevuld.

Studenten moeten voor ogen houden dat ze strips zeker niet altijd mogen gebruiken om lastige leerstof aan te brengen, want dan worden ze oneigenlijk gebruikt.

Hierbij is het belangrijk dat studenten bespreken en voor ogen houden dat ze strips zeker niet altijd kunnen en mogen gebruiken om lastige leerstof aan te brengen, want dan worden ze oneigenlijk gebruikt. Strips zijn immers meestal niet bedacht om leerstof te laten ontdekken of over te brengen. Strips verdienen een plek binnen lezen, leesvoorkeuren en leesbevordering, maar verdienen het tegelijkertijd ook om te worden beschouwd in hun eigenheid.

IN DE LAGERE SCHOOL

In strips vind je een vorm van taalgebruik met een eigen 'grammatica' die lezers moeten kennen om ten volle te kunnen genieten van deze vorm van literatuur. Die 'grammatica' hebben we in onze opleiding proberen te vatten in een leerlijn doorheen de lagere school (de leerlijn⁵ zit in bijlage). Hoe gaan we met die leerlijn om?

Tijdens de vakkenstage daag ik studenten uit om voor de meegebrachte stripverhalen vanuit de leerlijn na te gaan in welk leerjaar van de lagere school ze zinvol kunnen worden gebruikt. Studenten vinden het eerst moeilijk om in te schatten voor welk leerjaar strips bruikbaar zijn, maar zodra ze per twee of in kleine groepen hebben verwoord waarom een bepaald verhaal wel of niet in een bepaald leerjaar hoort, krijgen ze greep op criteria van de leerlijn. Ik schrijf bewust 'leerjaar' omdat ik hier heel expliciet taalbeschouwend met strips in de klas laat werken, niet rond lezers die voor hun eigen leesplezier strips lezen. Soms helpt het greep te krijgen op elementen die bepalen waarom iemand een strip wel of niet graag leest.

Studenten gebruiken de leerlijn ook om bij stageopdrachten te leren inschatten wat de beginsituatie van de klas is en vooral om concrete vragen over die beginsituatie te

kunnen stellen. Er zijn momenteel een aantal methodes op de markt die werken rond bepaalde deelaspecten van strips, maar het is niet altijd duidelijk welke diepgang wel of niet in de methode zit: geregeld keren gelijkaardige elementen terug zonder dat verdieping duidelijk wordt. Leerkrachten van onze ankerscholen⁶ hebben aangegeven dat kinderen jaar na jaar opnieuw werken rond bijvoorbeeld onomatopoeën en stripballons en dat strips daardoor al even saai worden als 'gewone' lesonderwerpen. Via de leerlijn ervaren studenten dat je wel degelijk zaken kan laten terugkeren, maar met een nieuwe bijkomende uitdaging en in andere soorten strips waardoor ze kinderen kunnen motiveren 'nog eens hetzelfde maar toch anders' te bestuderen.

*Kinderen werken
jaar na jaar
opnieuw rond
stripballons en
daardoor worden
strips al even
saai als 'gewone'
lesonderwerpen.*

Studenten ontdekken tijdens de vakkenstage (en de concrete opdrachten) dat strips eigenlijk niet zo gemakkelijk te lezen zijn: als lezer moet je tegelijkertijd beelden en allerlei soorten teksten lezen. Ze ontdekken in de mappen opdrachten en materiaal uit concrete strips. Verder ontdekken ze dikwijls strips die ze helemaal niet kennen en krijgen ze 'tussendoor' zicht op strips als erfgoed. Ze vinden dit elk jaar opnieuw een ontdekking: voor zichzelf maar ook voor hun latere lespraktijk.

In één map vinden studenten fragmenten van een roman en hetzelfde fragment in stripversie. Op deze manier kunnen ze patronen binnen literatuur ontdekken, maar ook ontdekken hoe de 'gewone' woorden worden omgezet in specifieke stripelementen. Onder andere zo ontdekken ze ook binnen strips 'kwaliteit' en 'rommel'. In de map zit

materiaal van *Erik en het kleine insectenboek* (G. Bomans), *Peter en de wolf* (cd) en *De wind in de wilgen* (K. Grahame).

ENKELE PRAKTISCHE OPDRACHTEN

Ik heb zeker niet de waarheid in pacht, maar heb wel prettige en leerrijke ervaringen met het materiaal en de aanpak achter de rug. Studenten gaan – zoals reeds beschreven – tijdens de vakkenstage aan de slag en verdiepen hun inzicht in het fenomeen ‘strips’. Bijkomend heb ik gesprekken gevoerd met leerkrachten lager onderwijs tijdens een navormingssessie voor Pedic⁷, op HSN-sessies in 2007 en 2008 en tijdens een sessie op de tweedeaagse taalconferentie voor studenten van de lerarenopleidingen basisonderwijs in Nederland, Vlaanderen en Suriname⁸. De gesprekspartners zagen mogelijkheden om tegelijk aan grammatica en taalbeschouwing en het genre strips te werken. Ze verwoordden echter ook dat het verzamelen van materiaal een haast constante speurende blik vraagt. Sommigen zagen dat zitten, anderen helemaal niet. Tijdens de *Dag van Literatuureducatie* werd een drempel duidelijk: studenten van een andere lerarenopleiding vonden de opdrachten lastig. Samen hebben we ontdekt dat zij de leerlijn die in mijn opleiding is ingebouwd, niet hebben doorlopen en dat daardoor opdrachten te

veel vakjargon bevatten om ‘zomaar’ te kunnen gebruiken.

Tijdens de vakkenstagenamiddag (één namiddag met twee blokken van anderhalf uur) werken studenten in hoekenwerk: ze werken per twee aan opdrachten in mappen. Er zijn mappen voor de eerste graad, mappen voor de tweede en derde graad, maar ook mappen die in alle graden kunnen worden gebruikt. In elke map zit gekopieerd materiaal uit stripverhalen; in mappen voor de eerste graad zit – naast specifiek materiaal voor eerste lezers – ook materiaal uit prentenboeken. Studenten ondervinden op die manier ‘aan den lijve’ dat ze taalbeschouwelijk bezig zijn binnen het werken rond o.a. het eigene van strips en ontdekken manieren om het muzische te integreren. Ze zien hoe hoekenwerk rond strips kan worden georganiseerd, hoeveel materiaal nodig is en wat allemaal aan bod kan komen. Tijdens die namiddag loop ik als leerkracht rond, stop en luister en stel eventueel vragen om hen tot meer diepgang te brengen.

Het materiaal heb ik verzameld in de loop der jaren. De opdrachten zijn geïnspireerd op *De Stripkoffer*⁹, een handleiding van KCLB¹⁰ en de vakkenstages die Paul Verstappen en Koen Van Geelen enkele keren aan onze studenten gegeven hebben. Daarnaast heb ik zelf opdrachten bedacht en uitgewerkt.

EEN STRIPFIGUUR VERZINNEN (EN HET GEBRUIK VAN BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN)

Bij deze opdracht bedenken studenten een stripfiguur op basis van een aantal vragen (zie ideeënverzamelblad).

IDEEËNVERZAMELBLAD VOOR HET BEDENKEN VAN EEN STRIPFIGUUR

1. Hoe heet je personage?

.....

2. Hoe oud is hij of zij ongeveer?

.....

3. Welke karaktertrekken heeft hij of zij?

.....

.....

.....

4. In welke omgeving woont hij of zij?

.....

.....

5. Heeft hij of zij veel vrienden / vijanden? Wie zijn dat?

.....

.....

.....

6. Welke hobby's heeft jouw personage?

.....

.....

7. Welke avonturen beleeft hij of zij?

.....

.....

.....

Ze mogen alleen een figuur bedenken omdat het technisch haast niet mogelijk is kinderen een heel stripverhaal te laten bedenken en uitwerken binnen 'gewone' lesuren. Een stripverhaal teken je niet op een A4-blad en door onmiddellijk stroken en kaders te tekenen: er moet eerst een verhaallijn en een held zijn. Je kan hierover in kleine groepen laten overleggen, maar ook met de hele klas om daarna op te splitsen voor de verdere uitwerking. Een groep kan nadenken over andere stripfiguren; een andere over scenario waarin de verhaallijn wordt uitgesplitst in wat de stripfiguren doen, hoe ze zich voelen, wat ze zeggen, randinformatie: woord uitleg door de auteur of onomatopoeën, soorten stripballons; nog een andere groep kan noodzakelijke achtergrondinformatie opzoeken, ...

Het maken van een heel stripverhaal kan pas aan bod komen wanneer kinderen al een hele weg hebben afgelegd.

Binnen een klas kan je ook opsplitsen door bijvoorbeeld een gelijkaardig vragenblad op te stellen over gebeurtenissen in het verhaal, over plaatsen waar het verhaal zich afspeelt enz. Op die manier kan je een verhaallijn verder laten uitdiepen. Het maken van een heel stripverhaal kan volgens mij pas aan bod komen wanneer kinderen al een hele weg hebben afgelegd en dus al veel hebben ontdekt in bestaande verhalen. Om die reden staat het zelf tekenen pas laat in de leerlijn over strips opgenomen en om die reden ben ik het niet eens met methodes waarin 'ineens' staat dat kinderen een stripverhaal zelf mogen ontwerpen zonder dat er tevoren aandacht is geweest voor concrete elementen van een strip.

Door de vragen te doorlopen zijn kinderen bezig met het ontwerpen van een figuur/verhaal/plaats, ... die ze daarna kunnen tekenen, maar tegelijk zijn ze ook bezig met

wezenlijke eigenschappen van bijvoeglijke naamwoorden. Zo is in deze opdracht een stuk taalbeschouwing geslopen en kan je hiernaar teruggrijpen wanneer je specifiek wil werken rond bijvoeglijke naamwoorden: iedereen heeft een gedeelde ervaring.

Studenten gaan niet aan het tekenen bij deze opdracht, want ze willen zoveel mogelijk inspiratie opdoen vanuit materiaal in de mappen. Kinderen zullen waarschijnlijk wel willen tekenen en dan kan je verschillende groepen gericht aan het werk zetten: een groep rond de belangrijkste stripfiguur, een groep rond andere stripfiguren die een rol spelen in het verhaal, een groep rond achtergronden, ... om daarna alles in één geheel samen te voegen. Sociale vaardigheden binnen de klasgroep krijgen binnen dit geheel een relevante en normaalfunctionele plek.

BEELD- EN CULTUUREDUCATIE EN ERFGOED

Een opdracht met elementen rond beeld- en cultuureducatie draait over het herkennen van knipogen in strips. Studenten krijgen fragmenten uit concrete stripverhalen en moeten uitzoeken over welke knipogen het gaat, welke voorkennis een stripauteur bij zijn publiek veronderstelt en hoe dit gegeven bijdraagt tot het bepalen van de literaire kwaliteit van het stripverhaal. Sommigen vinden deze opdracht moeilijk, anderen genieten van de knipogen. Hier ervaren studenten hoe belangrijk het kan zijn duo's bij dit soort hoekenwerk goed samen te stellen.

Een greep uit de fragmenten:

- In de reeks *Asterix en Obelix* zijn er ontzettend veel knipogen zowel via tekeningen als via teksten: bv. een hertekende versie van het schilderij van de boerenbruiloft van Breughel; vele toespelingen op de werking van het gerecht

en hoorzittingen (met 'vaste' gebaren om de toehoorders te imponeren), een verwijzing naar het sprookje van Blauwbaard in *Zushanna, lieve Zushanna, zie je nog niets komen?*, bijgestuurde liedjesteksten.

- Bij *Jommeke* is er o.a. een non die niet wil kussen en als reden opgeeft: *'Begijntjes en kwezeltjes kussen niet'*.
- In de reeks *Cupido* kussen bv. twee Oost-Europese leiders elkaar op de mond en moet Cupido aan Sint-Pieter uitleggen dat hij echt geen pijl heeft afgeschoten op die twee, maar dat het met cultuur te maken heeft.
- In de reeks *Nero* heb je verwijzingen naar politiek: je herkent spilfiguren; Petoetje somt zonder veel problemen de zeven wereldwonderen op en geeft uitleg aan Petatje, Nero dwaalt door de Zandstraat en bejubelt het gebouw van het stripmuseum om zich dan om te draaien en het doodjammer te vinden dat zijn geboorteplaats zo staat te verkommeren.
- Bij *Suske en Wiske* duiken bekende (politieke) figuren op, maar ook mythische figuren zoals Godfried den tweede van Brabant (of Manneke Pis) of actuele toestanden zoals bv. de strijd van het polderdorp Doel.
- In *Lucky Luke* komen verschillende aangepaste liedteksten aan bod, maar komt Jolly Jumper zijn baas te hulp met de woorden: *'In dit soort situaties is wel eens een koninkrijk voor een paard geboden'*.
- In *Orphanimo!* is er een heel specifieke plek voor het werk van Greenpeace.

Dit soort opdrachten kan een differentiatie-opdracht zijn voor wie het 'gewone' van strips al kent. Er gaat een behoorlijke uitdaging van uit.

BEELDEDUCATIE EN LEESSTRATEGIEËN

Studenten krijgen materiaal van een aantal stripreeksen: voorkaft, achterkaft en soms ook een binnentitelblad. De opdracht vraagt hen het materiaal dat bij elkaar hoort, bij elkaar te leggen en na te denken hoe en in welke mate het helpt om verwachtingen te scheppen naar het soort verhaal, in welke mate het helpt om zicht te krijgen op de helden en welke gradatie ze vaststellen.

STEREOTYPEN (TALIG EN NIET-TALIG)

Studenten zien gelamineerde voorbeelden van stereotiepe afbeeldingen en zoeken op basis daarvan zelf naar bijkomende voorbeelden van helden, schurken, professoren, vrouwen, ... Verder overleggen ze over de vraag in welke mate de rollenpatronen overeenkomen met de werkelijkheid en over de voorstelling van jongens, meisjes, mannen, vrouwen, bepaalde bevolkingsgroepen. De map bevat voorbeelden uit *Suske en Wiske*, *JoJo*, de stripversie van *Erik* en het kleine insectenboek, *Asterix* en *Obelix*, *Kuifje*, *Orphanimo!*, *Pitch*, ... Er is een gelijkaardige map over vooroordelen, maar met materiaal uit andere verhalen.

BEELDEDUCATIE: VERTELPERSPECTIEVEN, CAMERASTANDPUNTEN, ...

Studenten vinden in deze map kopieën uit prentenboeken en stripverhalen. Met het materiaal uit de cursus over vertelperspectieven en camerastandpunten zoeken ze uit wat in de kopieën wordt gebruikt en hoe dit de verhaallijn ondersteunt en/of versterkt.

MUZISCHE OPVOEDING

KENNIS EN KUNDE

- In het duo neemt één student een stripbladzijde, kiest één figuur en beeldt die uit zonder woorden te gebruiken. De andere raadt over wie het gaat en dan wisselen de rollen om.
- Studenten lezen een stripbladzijde luidop voor aan een ander duo. Deze opdracht lijkt erg op wat een tijd geleden in *Man bijt hond* gebeurde (maar was tevoren bedacht).
- Studenten experimenteren met het inkleuren van een stripbladzijde en ontdekken zo de invloed van kleuren op het inlevingsvermogen in een verhaal.

De eeuwige discussie tussen 'kennis' en 'kunde' zal waarschijnlijk nooit worden beslecht, maar dat wil niet zeggen dat we geen poging kunnen ondernemen om een en ander zinvol te koppelen en nieuwsgierig, doelgericht geïntegreerd aan de slag te gaan in de basisschool én de opleiding. Dit artikel wil daartoe alvast een zetje geven vanuit strips.

Hilde Van den Bossche
KaHo Sint-Lieven, campus Waas
hilde.vandenbossche@kahosl.be

Noten

1. *Het communicatieschema is door oud-collega Ides Callebaut handig uitgewerkt in een reeks observatieroosters die bruikbaar zijn binnen zachte vormen van evaluatie en die een breed beeld van de geobserveerde opleveren. Op de hoogte van hun Nederlands? Een grabbelton met voorstellen van zachte evaluatie taalonderwijs. Brussel: VVKBaO, 2003.*
2. *De basistekst van het artikel is in 2007 verschenen in het congresboek van Het Schoolvak Nederlands binnen de Lopen²-stroom en in 2008 in het congresboek binnen de stroom lager onderwijs. Deze tekst is aangepast en bijgewerkt.*
3. *Een vakkenstage behelst een hele namiddag of een hele dag waarop alleen gewerkt wordt rond het opleidingsonderdeel dat de vakkenstage organiseert. Vakkenstages worden niet verrekend binnen het aantal contacturen. Soms zijn dergelijke vakkenstages leergebiedoverschrijdend. Op dat moment staat een deel van het opleidingsonderdeel/de opleidingsonderdelen zeer expliciet in de kijker. In dit geval gaat het om een halve dag waarop studenten allerlei feiten in verband met strips ervaren, ontdekken en verwoorden op een manier die ze ook in de lagere school kunnen gebruiken.*

4. Duijx, T. (eindred.) & Hugens, B. (ill.) (2003). Leeskracht! Gids voor literaire competentie op school. Leidschendam/Leuven: Biblion/Davidsfonds/Infodok, p. 20-21.
5. Dank aan oud-collega Paule Bosch die de leerlijn heeft vormgegeven in een overzichtelijk, handig en bruikbaar schema.
6. Onze opleiding werkt vanuit Salsa (Samen school maken: ankerscholen en lerarenopleiding in synergie met accent op ieders talent) met ongeveer 65 ankerscholen nauw samen. Elke school neemt een 'pakket' studenten: één derdejaarsstudent, één tweedejaarsstudent en twee eerstejaarsstudenten. Wanneer er meerdere klassen per leerjaar zijn, neemt de school soms meerdere pakketten studenten aan. De mentoren van elk leerjaar komen geregeld naar de opleiding voor overleg en bespreking van recente veranderingen in de opleiding.
7. PEDIC: Diocesaan Pedagogisch Didactisch Centrum, in mijn geval, het centrum van Gent. Ontmoetingsdag 'Terug Alle Aandacht Los OP TAAI', Pedic Gent, Sessie 'Strips in je klas', 28 maart 2007.
8. Zie <http://taalunieversum.org/onderwijs/taaltweedaagse>.
9. De stripkoffer was een initiatief van het Cultureel Centrum van Turnhout. Het ging om een koffer met allerlei laatjes waarin opdrachten en materialen rond strips zaten en waardoor kinderen spelenderwijs, maar ook doelbewust belangrijke elementen van strips ontdekten en leerden. 'Ging' omdat de koffer niet meer bestaat en dus ook niet meer kan worden uitgeleend.
10. KCLB: Katholiek Centrum voor Lectuurinformatie en Bibliotheekvoorziening te Antwerpen. Het KCLB is in 2003 herdoopt in Leesweb vzw, Louis Fraynlaan 75 bus 3, 2050 Antwerpen, info@leesweb.be, www.leesweb.be. Drijvende kracht in verband met strips is Manu Manderveld die een aantal keren onze vakkenstage heeft gegeven.

Bijlage

	Eerste graad	Tweede graad	Derde graad
Scenario plaatjes			
Aantal	beperkt in aantal	groter aantal plaatjes	idem
Ordening	in de normale leesrichting	evt. afwijkend in leesrichting, maar met duidelijke hulp	sterkere afwijking van de normale volgorde met evt. zelfs wat zoekwerk
Grootte	variatie volgens de informatieve waarde	grotere variatie i.v.m. grootte	bv. inserts
Verbanden	duidelijk expliciet uitgedrukt	denkrelaties soms niet meer expliciet weergegeven, maar bv. af te leiden	denkrelaties in bv. cliffhangers niet altijd volgens de stereotiepe verwachtingen
Striptaal tekstballonnen			
Soorten	tekstballonnen en denkballonnen	<ul style="list-style-type: none"> - tekst- en denkballonnen - tekstkaders situerend en beschrijvend 	<ul style="list-style-type: none"> - tekst- en denkballonnen, ook met verschillende lettertypes - teksttypes met alleen aanvullende info i.p.v. ook beschrijvend
Andere 'tekst'	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige klanknabootsende woorden, evt. met informatieve info vanuit de lettergrootte - eenvoudige symbolen en pictogrammen 	<ul style="list-style-type: none"> - klanknabootsingen met bijkomende info via de lettergrootte en het lettertype - complexere symbolen & pictogrammen - tekstkaders en -ballonnen met een 'afwijkende' rand bv. bloemetjes, ijskoud druppelend, ... 	<ul style="list-style-type: none"> - ook klanknabootsingen met bijkomende info vanuit lettergrootte, lettertype, ander alfabet - idem - idem - variatie in de belettering van strips - taalbeschouwing i.v.m. de taal van de personages
Directe rede	<ul style="list-style-type: none"> - 1e klas: mondeling stellen - 2e klas: onder de plaatjes met een symbool voor elke spreker (cf. Polstrip) 	beperkt van een tekstballon/-kader: van eenvoudige gesproken zinnen → verkorte schrijfsinzen	de eigenheid van de personages in taal vatten
Tekentechniek			
Camera-standpunten	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudig standpunt - niet te veel wisselingen 	ietwat complexere verteltechniek via de 'camera'	complexere verteltechniek: mengeling van blad-schikking en camera-standpunten

Personages		nog niet relevant	naamgeving à la Kiekeboe	naamgeving à la Asterix
Namen		relatie tussen een beperkt aantal personages	soort figuren en hun relatie t.o.v. elkaar	stereotiepen in rollenpatronen, rassen, activiteiten
Functie		belang van het beroep voor het verhaal	effect van het beroep op het verhaal	idem
Beroepen		overwegende eigenschappen van de belangrijkste personages	relatief/sterk statisch karakter	idem
Karaktertrekken		herkenbaarheid van personages aan (details van) uitzicht en/of kleding	idem	stereotiepen in uiterlijke kenmerken
Emoties Gezichten Houdingen/gebaren Woorden Tekstballonnen Kleuren		- stijgende moeilijkheidsgraad - sterkere nuancering volgens de leeftijd en de leesvaardigheid		- idem - idem - tegenstelling/botsing tussen beeld en taal
Soorten strips Indeling volgens		lengte (cartoon / bladzijde / boek)	- idem - figuren (kinderen, volwassenen, dieren, ...) - situering in tijd en plaats	- idem - idem - idem - inhoud - tekenstijl: de klare lijn / karikaturaal / realistisch - aanpak: humoristisch / ernstig
Zelf een strip maken		met basiselementen zelf een passend gezicht / passende houding bedenken	- de algemene werkwijze - met basiselementen zelf een stripfiguur bedenken	- de algemene werkwijze - de werkwijze van de een of andere auteur - de toepassing van de werkwijze o.a. in taal en beeldopvoeding (minstens A3-formaat en eerst aandacht voor bedenken personages, scenario e.d.)